

RAPORTTI:

**Suomi ja uusi Eurooppalainen
faktantarkistuskoodisto ja hallintomalli
EFCSN**

12/2022

Mikko Salo

mikko.salo@iki.fi

[linkedin.com/in/mvsalo](https://www.linkedin.com/in/mvsalo)

[Avoin yhteiskunta ry](#)

Tiivistelmä

Heinäkuussa 2022 Ukrainan sodan kärjistettyä disinformaatio-haastetta entisestään, Faktabaari hoiti Sitran tukeman lyhyen “häätähoituksen” puitteissa Suomen [EDMO faktantarkistusyhteisön täysjäseneksi](#)¹. Yhteisenä tavoitteena Sitran kanssa oli 1) voittaa samanaikaisesti arvioitavalle Suomalaiselle faktantarkistuspalvelumallille - työnimellä “Faktapooli” - lisääkää ja 2) linkata Suomi jo uuden - faktantarkistuksen ammattimaistumisen taas seuraavalle tasolle vievän - EFCSN mallin valmisteluun. Tässä onnistuttiin, mutta päätös strategiasta uuden EFCSN koodiston osalta olisi hyvä tehdä jo tammikuussa 2023.

Marraskuussa 2022 eurooppalaiset faktantarkistajat julkaisivat, laajan ja avoimen konsultaation pohjalta laaditun uuden Eurooppalainen faktantarkistuksen laatukoodiston ja sitä edelleen kehittävän ja toimeenpanevan hallintomallin. Laatukoodiston ja hallintomallin kokonaisuus tunnetaan sitä koordinoineen “European Fact-Checking Standard Network” (EFCSN) projektin ja sitä eteenpäin vievän paraikaa Belgiaan tammikuussa 2023 rekisteröitävän EFCSN Association -akronyymilla. Hankkeesta järjestöksi rekisteröityvän EFCSN kotisivu primäärilähteineen löytyy täältä: <https://eufactcheckingproject.com/>. Tämä raportti pyrkii laittamaan sen kontekstiin suomalaisen faktantarkistusosaamisen ja edustautumisen varmistamiseksi - strategisen päätöksen faktapohjaksi.

2023 tammikuussa ja toukokuussa järjestetään ensimmäiset haut kaikille faktantarkistajille tämän uuden EFCSN laatukoodiston jäseneksi. Eurooppalaisten faktantarkistajien Metodologia, etiikkaa ja läpinäkyvyyttä standardoivan koodiston tiiviin esittelyn lisäksi tämä raportti tarjoaa taustat ja vaihtoehdot seuraavista askelista jotta Suomi olisi mahdollisimman pian jäsen tässä merkitystään varmasti kasvattavassa uudessa Eurooppalaisessa verkostossa muiden pohjoismaiden faktantarkistajien rinnalla erityisesti valmistuduttaessa yhdessä tärkeään 2024 vaalivuoteen.

JSN jäsenmedia Faktabaari on jo pitkään tarjonnut mediataloille yhteistyötä ja tilaa entistä vaikuttavamman suomalaistoimijan kehittämiseksi kansainvälisten verkostojen jäseneksi. Faktabaarissa julkaistuissa blogeissa suomalaismedioille on suositeltu erityisesti Norjan mallia ja kokemusten lisäarviointia. Faktabaari ei ole nykyisellään optimaalinen ratkaisu uuden EFCSN verkoston jäseneksi. Faktabaari ei ole myöskään nykyresursseillaan kyvykäs hakeutumaan tähän koodistoon tarkistustoiminnan tiukentuneiden määrävaatimusten, pitkän seurantajakson (12 kk), henkilöresurssiensa tai levikkinsä takia. Toisaalta se on edelleen Suomen ainoa EFCSN organisatoriset vaatimukset täyttävä tarkistustoimija ja sen sidosryhmissä toimivat Suomen parhaat faktantarkistuksen asiantuntijat. Aika toivotulle vaikuttavammalle suomalaiselle faktantarkistustoimijalle on kuitenkin käymässä vähiin, vaikka tavoitteena olisi täysivaltainen suomalaistoimija EFCSN verkostossa vasta vaalivuotena 2024. Faktabaari kykenee kuitenkin fasilitoimaan suomalaisosallistumista tässäkin raportissa myöhemmin identifioitavilla tavoilla ml. avainasemassa oleva tarkistusten laatu. Laatuun Faktabaari sitoutuu myös jatkossa

¹ <https://faktabaari.fi/avoinyhtk/faktabaari-kannattelee-suomalaista-faktantarkistusta-nyt-myos-edmo-n-taysjasenena/>

kehittäessään faktantarkistukseen nojaavaa digitaalista informaatiolukutaitoa, joka aiempine versioineen toimii jo valmiiksi mm. Uutimedialiiton mediakasvatus-hankkeen inspiraationa. Faktabaarin ensisijaisena tavoitteena on kehittää Sitran ja muiden mediakasvatustoimijoiden kanssa digitaalista informaatiolukutaitoa digiajan demokratian kansalaistaitona.

Miksi EFCSN? Valvottavalta **EFCN laatukoodistolla** taataan faktantarkistus toiminnan legitimitettiin vastatessa riippumattomina journalistisina toimijoina laadulla erityisesti digitaalisessa mediassa kansalaisille leviävään virheellisen ja vääristellyyn informaatioon (mis- ja disinformaatio). Paraikaa viimeisteltävällä **hallintomallilla** operationalisoidaan tarkistajien toiminnan säännöllinen valvonta ja jatkokehitys sekä tätä vasten edustautuminen ja edunvalvonta erityisesti suhteessa mm. Eurooppalaisiin viranomaisiin ja kansainvälisiin teknologia-alustoihin osana Eurooppalaista kokonaisvaltaista lähestymistapaa digiajan demokratian haasteisiin nykyisessä informaatioidon kontekstissa.

EFCSN konteksti? Isommassa kuvassa EFCSN on faktantarkistuksen ammattimaistumista ja asettautumista Eurooppalaiseen konteksti. EFCSN on edelleen yhteensopivaa mm. kansainvälisen faktantarkistusliikkeen IFCN periaatteiden ja eurooppalaisen EDMO-verkoston puitteissa tapahtuvan sidosryhmäyhteistyön ja rahoitusinstrumenttien kanssa. Mikä tärkeintä EFCSN on täysin JSN hyvän journalistisen tavan henkistä, joskin menee sitä pidemmälle vaatiessaan mm. jäsenyyteen säännöllisen ulkopuolisen arvioinnin. Erityinen koodisto on hyvin perusteltu faktantarkistuksen formaatin ja siihen kohdistuvien riippumattomuusodotusten vuoksi. EFCSN koodiston perusyksikkö on faktantarkistus ja sitä toteuttava vastuullinen faktantarkistusorganisaatio, jolle koodisto määrittää reunaehdot ja arvioitavat kriteerit. Eurooppalaisella kontekstilla viitataan pitkälti 2024 alusta voimaan astuvan yhteiseen digipalvelulainsäädäntöön, johon EFCSN linkkasi sekä uuden DSA “code of practice on disinformation²” velvollisuuksien, että oikeuksien kautta. Tärkein faktantarkistajia koskeva “disinformaatiota koskevista käytännesääntöjen” yhteensä 44 sitoumuksesta ja 128 toimenpiteestä.

“Faktantarkistusyhteisön voimaannuttaminen

Uusi käytännesäännöstö laajentaa faktantarkistusten kattavuutta kaikkiin EU:n jäsenvaltioihin ja kieliin ja varmistaa, että alustat käyttävät faktantarkistusta palveluissaan johdonmukaisemmin. Lisäksi käytännesäännöt pyrkivät varmistamaan oikeudenmukaisen taloudellisen tuen faktantarkistajien työhön ja paremmat tiedonsaantimahdollisuuden faktantarkistajille helpottamaan heidän päivittäistä työtään.”

² <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/code-practice-disinformation>

EFCSN järjestön odotetaan edustavan Eurooppalaisia faktantarkistusta jatkossa mm. tätä käytännesäännöstöä jalkauttavassa komission valvomassa ryhmässä, joissa määritellään pitkälti eurooppalaisen faktantarkistuksen tulevaisuus digitaalisilla alustoilla. EU päätöksenteossa puhutaan 2022 eteenpäin yhteissäätelystä (co-regulation) siinä missä 2018 aloitettiin itsesäätelystä (vrt. esim. JSN). Pohjoismaista yhteispanosta EFCSN ja käytännekoodiston osalta voi pitää perusteltuna informatiivisempänä samankaltaisuuksien osalta.

Tätä pohjoismaista vertailua on tehty mm. neljän pohjoismaisen faktantarkistajan ja neljän tutkimusyliopiston EDMO NORDIS verkostossa. Sitra on rahoittanut verkostoa aktiivisesti peustamassa olleen Faktabaarin omarahoitusosuutta (25%) syyskuussa 2021 alkaneessa ja jo elokuussa 2023 katkolla olevassa hankkeessa. Faktabaarilla ei ole toistaiseksi perusrahoitusta, mistä alkaa muodostua iso ongelma jatkuvuudelle.

Suomen on syytä olla mukana EFCSN:ssä faktantarkistuksen, mutta myös jokaista journalistia koskevan perinteisen verifikaatiotyön kehittämiseksi. Eurooppalainen yhteistyö mahdollistaa myös tarkistaja-ammattilaisten välisen kollegiaalisen tiedonvaihdon ja yhteisartikkelit sekä journalistisen läsnäolon kuluttajille some-kanavilla jotka täydentävät perinteisiä journalistisia kanavia. Perinteisille mediataloille osallisuus EFCSN :ssä tukisi myös positointia some-kanavien journalistiseen portinvartijuuteen.

1. Mitä koodisto pitää sisällään?

Faktabaari julkisti EFCSN koodistosta jutun [verkkosivuillaan 16.11.](#)

Lyhykäisyydessään EFCSN koodisto voisi tiivistää Eurooppalaisen faktantarkistajien yhdessä määrittelemiksi standardeja toiminnan metodologian, etiikan ja läpinäkyvyyden osalta, jota valvotaan palautemekanismin ja säännöllisen riippumattoman ulkopuolisen arvioinnin osalta toiminnan laadun ja vaikuttavuuden kehittämiseksi Eurooppalaisessa kontekstissa.

Lisätietoja asiaa käsitteleviltä EFCSN -verkkosivuilta ml. Q&A -osio. Oheisessa tietolaatikossa käännetty sisällysluettelo

Tietolaatikko 1: EFSCN laatukoodiston sisältö

JOHDANTO

LUKU 1: STANDARDIKOODISTO

Artikla 1: Vaatimustenmukaisuus järjestelmänä

LUKU 2: MENETELMÄT

Artikla 2: Menetelmät

LUKU 3: EETTISET STANDARDIT

Artikla 3: Eettiset standardit

Artikla 3.1: Puolueettomuus ja tasapuolisuus

Artikla 3.2: Yksityisyys ja turvallisuus

Artikla 3.3: Rehelliset korjaukset

LUKU 4: LÄPINÄKYVYYS

Artikla 4: Läpinäkyvyys

Artikla 4.1: Organisaation läpinäkyvyys

Artikla 4.2: Taloudellinen läpinäkyvyys ja eturistiriidat

LUKU 5: KOODISTOON PÄÄSY JA JÄSENYYDEN UUSIMINEN

Artikla 5: Pääsy

Artikla 5.1: Arviointimenettely

Artikla 5.2: Kriteerit

Artikla 5.3: Hakemuslomake

Artikla 5.4: Arvioijat

Artikla 5.5: Uudelleenarviointi

Artikla 5.6: Uusiminen

LUKU 6: NOUDATTAMINEN JA TÄYTÄNTÖÖNPANO

Artikla 6: Vaatimustenmukaisuus

Artikla 6.1: Valitusten käsittelijä

Artikla 6.2: Vaatimustenmukaisuusmenettely

Artikla 6.3: Seuraamukset

LUKU 7: KEHITTÄMINEN JA MUUTOKSET 21

7 artikla: Koodiston kehitys

7 artikla: Menettely

Lisätietoja: <https://efcsn.com/code-of-standards/>

2. EFCSN jäsenkriteerit

Oheinen tietolaatikko sisältää tiivistetysti laatukoodiston kahdeksan (8) jäsenkriteeriä ja esimerkin julkisesta EFCSN -standardisitoimuksesta. Huomionarvoista suomalaisten toimijoiden osalta on, että koodisto määrittää, että organisaatio tai sen yksikkö on perustettu **ensisijaisesti faktantarkistusta** varten ja toiminnan on taattava keskimäärin vähintään neljä (4) faktantarkistusta kuukaudessa edellisen vuoden (12 kk) ajalta ennen arviointia ja että näiden tarkistusten on kohdistuttava yleistä etua ajavaan toimintaan. Yleinen etu määritellään mm. puolueettomuuden ja tasapuolisuuden kautta.

Tietolaatikko 2: EFCSN jäsenkriteerit

Artikla 5.2: Kriteerit

A. Hakija on laillisesti rekisteröity organisaatio tai erillinen toiminta laillisesti rekisteröidyn organisaation sisällä, ja tiedot tästä löytyvät helposti sen verkkosivuilta.

B. Toiminta tai organisaatio on perustettu ensisijaisesti faktantarkistusta varten, kuten koodiston johdannossa on määritelty.

C. Hakijan on keskityttävä olennaisesti ja todistettavasti yhteen (tai useampaan) Euroopan neuvoston jäsenmaahan sekä Kosovoon tai Valko-Venäjään. (Huom. Venäjä ei ole Euroopan neuvoston jäsen).

D. Hakijoiden on esitettävä todisteet siitä, että he ovat julkaisseet keskimäärin neljä alkuperäistä faktantarkistusta kuukaudessa jatkuvasti edellisen vuoden (12 kk) aikana.

E. Hakijan artikkeleissa tai tutkimuksissa tulee ensisijaisesti keskittyä väitteisiin, joiden tarkistus (EFCSN) hallintoelimen näkemyksen mukaan ajaa yleistä etua.

F. Hakijan on noudatettava luvussa 2 (metodologia) esitettyjä metodologisia standardeja (12 kpl).

G. Hakijan on noudatettava eettisiä standardeja, jotka on määritelty koodiston luvussa 3 (eettiset standardit; 10 kpl).

H. Hakijan on noudatettava koodiston luvussa 4 (läpinäkyvyys) esitettyjä organisatorista (8 kpl) ja taloudellista (8 kpl) läpinäkyvyyttä käsitteleviä vaatimuksia.

Lisätietoja: <https://efcsn.com/code-of-standards/> (Article 5.2: Criteria)

Käytännössä EFCSN vaatii kaikilta jäseniltään organisaation ja talouden osalta myös mm. seuraavan julkisen EFCSN standardisitoituksen. Faktabaari muokkasi ja lisäsi sen jo marraskuussa proaktiivisesti sivuilleen, sillä laatuun sitoutuminen ei sille ongelma - faktantarkistusten määrään kyllä.

3. EFCSN jäsenhakemus

EFCSN hakemukset voidaan jättää 3 kertaa vuodessa alkaen tammikuu 2023 (10.1.-28.2.). Dokumenttimuodossa 19-sivuinen jäsenhakemus tulee täytettäväksi EFCSN verkkosivuilla ja se sisältää kohtuullisesti yksityiskohtia, jotka on arvioitava suhteessa hakijan toimintaan ja verkkosivuun fokusoiden luonnollisesti itse faktantarkistuksien metodologiaan - ks. kriteerit. Tammikuun hakua seuraavat mahdollisuudet pyrkiä koodistoon avataan touko- ja lokakuussa sekä taas vuoden alussa helmikuussa 2024 aina kuukaudeksi. Helmikuun 2024 haku on myös käytännössä viimeinen jonka kautta suomalaistoimijoilla mahdollisuus osallistua täysimääräisesti Euroopan parlamentin vaalien tarkistamiseen EFCSN jäsenenä eli oletusti niin, että toiminnan vaikuttavuus näkyy myös digitaalisilla alustoilla. Hakemusten arviointiprosessi kestää korkeintaan 90 päivää.

Faktantarkistusta ainakin digitaalisen informaatiolukutaidon kehittämisen ja toteuttamisen osalta Faktabaari pystyy jatkamaan elokuun loppuun 2023 EU ja Sitra tuella rahoitettuun pohjoismaiseen NORDIS EDMO-hubissa ja sen omassa tarkistajayhteisössä. 2023-2024 saatossa EFCSN:stä arvioidaan kasvavan sektorille kuitenkin vallitseva laatustandardi ja todennäköisesti jopa siis jäsenkriteeri moniin teknologiaa kehittäviin hankkeisiin ja rahoitushakuihin (ref code of practice). Faktabaarin pohjoismaiset sisarorganisaatiot - tanskalainen TjekDet (josta pohjoismaiden edustaja EFCSN hallituksessa), norjalainen Faktisk ja pieni Källkritiksbyrån suunnittelevat hakevansa koodistoon jo tammikuussa 2023.

EFCSN:n jäsenyys tulee viestimään yleisölle, että organisaatiolla on todistettu kokemus huippuosaamisesta, rehellisyydestä ja vastuullisuudesta ja se ilmoitetaan jäsenyydestä kertovalla laatumerkillä ja ilmoitetaan EFCSN verkkosivulla. Muut standardit jäävät helposti sivuun ja kukaan ei halua lähtökohtaisesti toiseksi parasta faktantarkistusta samaan aikaan kun Venäjältä hämmennetään jo valefaktantarkistuksella.

EFCSN valmisteluaikataulu tähtää suurinta osaa jäsenistä yhdistävään valmiuteen varmistaa yhtenäisen ja operatiivinen verkosto ennen kesäkuussa 2024 pidettäviä EU-vaaleja. EU -vaaleja mutta mahdollisesti myös Suomen tammikuun presidentinvaaleja voi nykyisen infomaatiosodan yhteydessä pitää alltiita sekä sisäisille

että ulkoisille mis- ja disinformaatiohaasteille erityisesti puhtaasti markkinointilogikalla toimivilla sosiaalisen median kanavilla. Ennakkotietojen mukaan riippumattomille faktantarkistajille ollaan tarjoamassa uutta roolia erityisesti digitalisilla kanavilla käytävän vaalivaikuttamisen ja häirinnän osalta - eurooppalaisen arvokehyksen ja yhteisen vielä toimeenpantavan EU lainsäädännönkin puitteissa (ks. Code of practice). EFCSN on tältä osin ollut koordinoitusti yhteydessä sekä jäsenvaltioiden EU-edustustoihin että isoimpiin verkkoalustoihin.

Summa summarum: Suomella on kiire resursoida itsensä kasvavaan ja ammatillistuvaan Eurooppalaiseen faktantarkistusliikkeeseen digiajan informaatiohäiriöiden rajoittamiseksi osana kokonaisturvallisuutta, journalismin kehittämistä ja digitaalista sivistystä. Faktabaari on rahoituksensa puitteissa sitoutunut auttamaan ainakin faktantarkistusta hyödyntävän Digitaalisen informaatiolukutaidon kehittäjänä, mutta tarvittaessa myös Suomen toistaiseksi ainoana palkittuna faktantarkistusorganisaationa osana "Faktapoolia". Ehdotamme seuraavaksi askeleeksi Sitran fasilitoimana strategiapalaveria tammikuussa 2023.

Lue lisää EFCSN:stä [verkkosivuilta](#). Seuraa EFCSN:n [Twitteriä](#) ja [LinkedIniä](#) saadaksesi säännöllisiä päivityksiä koodiston ja hallintomallin kehityksestä ja hauista.

LIITTEET

LIITE 1: EFCSN ja suomalainen faktantarkistuspalvelu - raportin laatijan ehdotus seuraavaksi askeleeksi

EFCSN määrittelee siis monin tavoin raamit suomalaisen faktantarkistuspalvelumallin kehittämiseksi olettaen, että Suomi haluaa jatkaa muiden pohjoismaiden ja käytännössä kaikkien EU-maiden kanssa osana Eurooppalaista faktantarkistusliikettä. Vaihtoehtoisesti haasteen voi ilmaista - haluaako Suomi jättäytyä tarkistusverkoston ulkopuolelle informaatio sodan ja 2024 globaalisti tärkeän vaalivuoden aikana? Faktabaari on kannatellut Suomea kohta 10 vuotta erilaisissa verkostoissa ilman mitään perusrahoitusta, mutta EFCSN vaatima määrällinen panostus vaatii pysyvämmän ratkaisun. Tässä yhteydessä on hyvä myös huomioida että ns. Norjan Faktisk.no mallista sen sosiaalisen median sisältöjen verifiointi ei yksin riitä faktantarkistusorganisaation jäsenyyteen. Se on kuitenkin tärkeä alku jo siihen osallistuvien medioiden normaalin verifikaatio toiminnan ja luotettavuuden osalta.

Verifisebar rakennettiin Faktisk -faktantarkistusyhteistyöalustan päälle³. Suomessa linkki voidaan hoitaa teknisesti myös toisin päin resursoimalla Faktapoolin rinnalla Faktabaaria faktantarkistukseen. Tosin vaikuttavuuden osalta tulisi hakea mahdollisuutta Norjan mallin mukaan sisältöjen yhteisjulkaisuun esimerkiksi juuri ulkopuolisen EFCSN laatustandardin myötä. Eroaako Suomi rakenteellisesti jotenkin lehdistönvapauden johtavasta valtiosta Norjasta?

Keskustelut suomalaisten potentiaalisten JSN medioiden kanssa temasta tulisi toteuttaa viimeistään tammi-helmikuussa 2023 pitääksemme kaikki mahdollisuudet avoimina vaikuttavalle suomalaiselle jäsenyydelle EFCSN kautta edelleen ammattimaistuvassa faktantarkistajien eurooppalaisessa verkostossa ajatellen kesäkuun 2024 EU-vaaleja.

Laatikko 3: SWOT suomalaistoimija(t) EFCSN:ssä - täydennettäväksi

Vahvuudet (S)	Heikkoudet (W)
<ul style="list-style-type: none">- Tiedonsiirto faktantarkistuksen ja verifikaatio toiminnan tärkeimmässä laatukoodistossa helpottuu- Edustautuminen tärkeillä EU ja pohjoismaisilla faktantarkistus/verifikaatio foorumeilla	<ul style="list-style-type: none">- OSINT toiminta säily erillisenä (tosin yhteistyö tarkistajien kanssa tiivistynyt EFCSN prosessin myötä)

³ <https://www.faktisk.no/tema/organisasjon/faktisk-verifiserbar>

Mahdollisuudet (O)	Uhat (T)
<p>- Uutta oppia, sisältöjä ja uusia resursseja verkoston jäsenenä</p> <p>-Journalismin ja sen alalajin faktantarkistuksen sekä informaatiolukutaidon lukuisat synergiat luottamusta laadulla ja lukutaidolla rakennettaessa. (myös uutismedian liitto valinnut mediakasvatuksen lähestymistavaksi informaatiolukutaidon)</p>	<p>- EFCSN vaatima hallinnollinen vaiva ei materialisoidu sisältönä tai resursseina (epätodennäköinen ottaen huomioon faktantarkistuksen kasvavan roolin EU:ssa)</p>

LIITE 2: EFCSN VERKKOSIVULTA AVAINDOKUMENTIT

1. Koodisto
2. "Step by step" - ohjeistus hakijalle
3. Jäsenhakemus- pohja (virallinen avautuu verkkosivuille 10.1.2023)

<https://eufactcheckingproject.com/>